

Research Article/Araştırma Makalesi

Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim

Global Environmental Governance in the Context of Sustainable Development

Özlem TEMİZEL¹

Öz

Günümüzde küreselleşen çevresel sorunlar tüm insanlık için yaşamsal bir tehdit haline gelmiş, başka bir ifadeyle kriz boyutuna ulaşmıştır. Bu farkındalık doğrultusunda uluslararası topluluk XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çevresel sorunlarla ne şekilde başa çıkılacağına yönelik bir arayış içerisine girmiştir. Bu çerçevede çevre sorunları ile mücadelede yeni bir paradigma olarak, uzun zamandır dünya gündeminin kalbine yerleşen çevresel, ekonomik ve toplumsal değerleri ortak paydada birleştiren sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın hayata geçirilebilmesi için yeni bir yönetim modeli olarak katılımcı ve çok aktörlü yönetim yaklaşımı benimsenmiştir. Bu bağlam içerisinde çevresel yönetim, çevre sorunları ile mücadelede, sürdürülebilir kalkınma ve yönetim kavramlarına atıfta bulunularak geliştirilen bir konsept olarak gelişim göstermiştir. Bu çalışma bu bakış açısından yola çıkılarak biçimlendirilmiştir. Bu çerçevede Birleşmiş Milletler öncülüğünde gerçekleştirilen bir dizi uluslararası toplantı ve bu toplantılar sonucunda yayımlanan sonuç bildirgeleri araştırılmıştır. Birleşmiş Milletler, çevresel yönetişimin yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzlemde uygulanabilir olduğunu kabul etmektedir. Bu kapsamda çalışmada küresel çevresel yönetişime odaklanılmıştır.

Jel Kodları: O19, Q01, Q56

Anahtar Kelimeler: Çevresel Sorunlar, Sürdürülebilir Kalkınma, Yönetişim, Küresel Çevresel Yönetişim

Abstract

Today, globalizing environmental issues have become a vital threat to all humanity, in other words; they have reached a crisis level. In line with this awareness, since the second half of the twentieth century, the international community has been in search of ways to deal with environmental issues. In this context, the concept of sustainable development, which emerged as a new paradigm for addressing environmental issues and bringing environmental, economic and social values on common ground, has long been at the heart of the world agenda. For the implementation of sustainable development, a participatory and multi-actor governance approach has been adopted as a new governing pattern. In this context, environmental governance has emerged as a concept developed by referring to the concepts of sustainable development and governance in tackling environmental problems. The way the present study handles the subject is shaped within the scope of this approach. The United Nations recognizes that environmental governance is applicable at the local, national, regional and global levels. In this context, the study is focused on global environmental governance. Within this framework, a range of international meetings held mainly under the leadership of the United Nations, as well as the final declarations published at the end of these events, were analyzed. The perspective of the literature and relevant institutions on the subject was additionally taken as a reference.

Jel Codes: O19, Q01, Q56

Keywords: Environmental Issues, Sustainable Development, Governance, Global Environmental Governance

¹ zlmzmz1@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4669-7531

1. Giriş

İnsanlık var olduğu günden itibaren doğal kaynakları gereksinimleri doğrultusunda kullanmakta, daha doğrusu fütursuzca tüketmektedir. Özellikle sanayi devrimi ile ileri bir noktaya ulaşan bu durum, 1950'li yıllarla birlikte çevresel değerler üzerinde ciddi baskılar yaratmış ve çevre sorunları olarak nitelendirilen soğuk bir gerçeklik ile karşı karşıya kalınmıştır. Sanayi toplumu, nüfus artışı, yoksulluk, kentleşme ve küreselleşme gibi olgular çevre sorunlarının ortaya çıkışında ve derinleşmesinde ana unsurlar olarak kabul edilmektedir. Temel olarak insan doğa ilişkisindeki dengesizlikten kaynaklanan çevre sorunlarının gerek ortadan kaldırılması gerekse önlenmesinde çevre ve ekonomi arasındaki ilişkinin belirleyici olduğu bilinmektedir.

Tüm insanlığı ilgilendiren çevre sorunlarının ancak işbirliğiyle çözülebileceği farkındalığıyla uluslararası toplum 1970'li yıllardan itibaren küresel ortaklık ekseninde bir araya gelmeye başlamıştır. Bu çabalar sonucunda 1980'lerle birlikte çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi ile ekonomik faaliyetlerin devamının sağlanması ve yoksulluğun önüne geçilmesine yönelik olarak çevre, ekonomi ve toplum arasında bir denge kurulması düşüncesi üzerine temellenen sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıkmış ve önemli bir paradigma olarak dünya gündemine yerleşmiştir. Öte yandan çok aktörlü ve katılımcı bir anlayışa dayandığı iddia edilen yönetim modeli çevresel değerlerin korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın hayata geçirilmesinde yeni yönetim modeli olarak benimsenmiştir.

Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınma, yönetim ve bu kavramlara atıfta bulunularak geliştirilen çevresel yönetim çevre sorunları ile mücadelede temel kavramlar olarak ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler (BM), çevresel yönetimin ulusal, bölgesel ve küresel bazda uygulanabilirliğini kabul etmektedir.

Bu çerçevede çalışma kapsamında öncelikle küresel çevre sorunları ve uluslararası toplumun bu sorunlar karşısındaki tutumunun bir sonucu olarak ortaya çıkan sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ortaya konulmaktadır. Daha sonra sürdürülebilir kalkınmanın yaşama geçirilmesi için anahtar bir kavram olarak sunulan yönetim perspektifinden küresel çevresel yönetim kavramsal boyutta tartışılmaktadır.

2. Çevre Sorunlarının Küreselleşmesi ve Çözümüne Yönelik Küresel Çabalar

Çevre sorunları, bir bütün olarak çevrenin ya da onu oluşturan bileşenlerin zaman içerisinde giderek niteliğinin değişmesi, değerinin azalarak yok oluş sürecine girmesidir. XX. yüzyılın ortalarında insanlığın doğayla olan ilişkilerini gözden geçirmesini gerektiren bir olgu olarak kendini gösteren çevre sorunları aslında yeni bir durum değildir. Dünya nüfusundaki hızlı artış, ekili alanlardaki genişleme ve yüksek düzeyde sanayileşmiş toplumların doğuşu sonucunda çevre sorunlarının boyutları büyümüş ve daha karmaşık bir hal almıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde Dünya, geçmişteki eylemlerden kaynaklanan ve birbiriyle bağlantılı ormansızlaşma, toprak erozyonu, çölleşme, tuzlanma, yabani hayvan ve bitkilerin gittikçe kaybolması, besin, para ve temel insan gereksinimlerinin dağılımındaki büyük eşitsizlikler, artan kirlilik düzeyi gibi bir dizi krizle karşı karşıya kalmıştır (Keleş, Hamamcı & Çoban, 2015: 20-21; Ponting, 2000: 356-357).

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscoeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

Çevre üzerindeki baskılar, temelde insanların tükettikleri ile ekosistemlerin sunabildikleri arasındaki dengesizlikten kaynaklanmaktadır (TÇV, 1996: 126-127). Nüfus artışı ve ekonomik süreç çevre sorunlarının iki önemli sebebidir. Bu bağlamda gerek sorunların ortaya çıkması gerekse sorunlara çözüm bulunması ya da bunlar ortaya çıkmadan önlenmesinde çevre ile ekonomi arasındaki yoğun ilişkinin belirleyici olduğu kabul edilmektedir (Kaplan, 1997: 49). Diğer bir anlatımla, çevre sorunlarının zaman içerisinde önem kazanması ile birlikte en başlardaki kirlenme temelli bakış açısı terkedilerek, bu sorunlar, çevre ve kalkınma arasındaki karşılıklı etkileşimden kaynaklanan “kullanma-koruma ve yönetme” sorunlarının bütünü olarak ele alınmaya başlanmıştır (Algan, 1995: 210).

Çıkış sebepleri ve biçimleri ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermekle birlikte çevre sorunları giderek sınır ötesi başka bir deyişle küresel nitelik kazanmıştır (Kaplan, 1997: 185-186). Çevre sorunlarının küresel nitelik kazanma eğilimi artarken diğer taraftan küreselleşme sürecinin kendisinin de çevre sorunlarına kaynak oluşturduğunun altını çizmek gerekir (Yıkılmaz, 2003: 76).

Çevre, küreselleşmenin katmanlarının en açık biçimde izlenebildiği alandır. Birçok çevre sorunu kendiliğinden küreseldir ki iklim değişikliği buna en iyi örnektir. Farklı yerelliklerdeki insan etkinliklerinden kaynaklanan bu sorun yine farklı yerelliklerde farklı etkiler yaratmaktadır. Bazı sorunlar ise yeryüzündeki ekolojik sürekliliği ihmal ederek ilerleyen ekonomik etkinliğin sonucudur. Küreselleşmeyle özdeşleşen hareketliliğin ürünü olan bu tür sorunlara verilebilecek örnekse tehlikeli atıklardır. Sınır aşan etkileriyle bu tür sorunlar, sınırların geçirgenleştiği bir ulus aşırı alanın çevresel karşılığı gibidir. Üçüncü bir grubu da yerel olmakla birlikte görülme yaygınlığının küreselleştirdiği çevre sorunları oluşturmaktadır. Çölleşme, ormansızlaşma yerel nitelikli sorunlardır ama yaygın biçimde yeryüzünün pek çok bölgesinde görülmektedir (Mazlum, 2007: 93).

Çevre öz olarak uluslararasıdır. Bu çerçevede çevre sorunlarının artması, ekolojik dengenin bozulması; yerel sorunları ve eylemleri kolayca uluslararası topluluğu ilgilendirecek ve etkileyecek boyuta taşımıştır. Sonuç olarak çevre, uluslararası siyasanın ve örgütlerin ilgi alanına girmiştir (Hamamcı, 2016: 446). Bununla birlikte Algan (1995: 211) karmaşık, girişik ve sınır tanımaz niteliği dolayısıyla çevresel sorunların yol açtığı olumsuzlukların aynı anda gerek yerel gerek ulusal gerekse de uluslararası boyutlarda etkili olmasının kaçınılmazlığına ve bu bağlamda bu sorunlarla savaşımında işbirliği yapılmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Bu kapsamda uluslararası düzlemde ilk ve önemli bir adım olarak Birleşmiş Milletler tarafından 1972 yılında Stockholm’de 113 ülkenin katılımıyla Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı gerçekleştirilmiştir. Konferans sonrasında yayımlanan Bildirge’de insan-çevre ilişkileri, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkileri, ülkelerin ekonomik gelişmeleri ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, uluslararası hukuk gibi konulara yer verilmiş, tek bir dünyamız var gerçeğinden yola çıkılarak işbirliği ve dayanışma vurgusu yapılmıştır. Ayrıca Konferans’ta ekonomik ve toplumsal az gelişmişliğin yarattığı kirlenmenin çevre sorunlarının en kötüsü olduğu kabul edilmiştir. Stockholm sonrası, BM çevre konusundaki faaliyetlerine kendi bünyesindeki uzman kuruluşlar vasıtasıyla başlamış ve çevreden sorumlu kurum olarak Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme-UNEP) oluşturulmuştur. Bu örgütlenme sürecindeki bir diğer yapı ise 1983 yılında faaliyetlerine

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscoeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

başlayan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'dur (World Commission on Environment and Development-WCED) (Hamamcı, 2016: 450, 453, Yıkılmaz, 2003: 113).

Birleşmiş Milletler bünyesinde yapılan ilk çevre konferansı olma özelliğini taşıyan Stockholm, ilerleyen dönemdeki pek çok konferans, toplantı ve çalışma için bir model teşkil etmesinin yanı sıra çevre konusunda gerçekleştirilecek pek çok faaliyetin de yoluna ışık olmuştur.

2.1. Yeni Bir Perspektif: Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı

Başkanlığına Harlem Brundtland'ın getirildiği Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında "Ortak Geleceğimiz" (Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future) adlı rapor yayımlanmıştır (TÇV, 1989).

Ortak Geleceğimiz Raporu'nun temel kaygısı, çevre ile kalkınma arasındaki uyumsuzluktan, kalkınma uğruna çevrenin feda edilmesinden ileri gelmektedir. İnsanlığın geleceğe güvenle bakabilmesi için uluslararası ekonomik ilişkilerde anlayış değişikliğine gereksinim duyulduğu düşüncesinden hareketle Rapor'da çevrenin ekonomik kalkınmanın kaynağı ve sınırı olduğu düşüncesi üzerine şekillenen dengeli ve sürekli bir kalkınma modeli önerilmektedir (TÇV, 1989).

Ortak Geleceğimiz Raporu'nda sürdürülebilir kalkınma şu şekilde tanımlanmıştır (TÇV, 1989: 73):

"Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamaktır"

Bu kapsamda Komisyon yoksulların temel ihtiyaçları başta olmak üzere ihtiyaç kavramına her şeyden fazla öncelik verilmesine ve çevrenin bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçları karşılayabilme yeteneğine teknolojinin ve sosyal örgütlenmenin getirdiği sınırlamalara dikkat çekmektedir (TÇV, 1989: 73).

Tekeli'nin anlatımıyla sürdürülebilirlik temelde insan merkezli bir ahlak ilkesidir. Bu bağlam içerisinde insanların kendi önceliklerini terk etmeden, çevresel tehlikeleri göz önünde tutarak daha bilinçli davranmaları ve uygun teknolojileri kullanmaları halinde gelişmelerini sürdürebilecekleri düşüncesi üzerine temellenen sürdürülebilirlik, bir kalkınmadan vazgeçmeyi içermez (Tekeli, 2001: 732). Aslında sürdürülebilir kalkınma kavramı, başka bir anlatımla "çevreyi dışlamayan kalkınma" kavramı, "ekonomik kalkınma ve sağlıklı çevreyi yaratma ve koruma amaçlarının çelişen hedefler olmadığı varsayımına dayanmaktadır" (Keleş & Hamamcı, 1998: 156).

Keleş (1998: 112) tarafından "sürekli ve dengeli gelişme" olarak nitelendirilen sürdürülebilir kalkınma, "çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açmayacak biçimde akılcı yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önünde bulundurularak kullanılması ilkesinden özveride bulunmaksızın ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan çevreci dünya görüşü" şeklinde tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma, sadece ekoloji ile ekonomi arasında denge kurulmasına yönelik bir yaklaşım olmayıp, aynı zamanda sosyal, kültürel, siyasal ve kurumsal süreçler içeren çok boyutlu bir kavramdır. Bu kavramın merkezinde insan ve bugünkü ve gelecek kuşaklar arasındaki dayanışma bulunmaktadır. Öte taraftan bu kavram, yalnızca gelişmekte olan ülkeler

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscaeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

için değil, varsılı ve yoksulu ile tüm ülkelerin uygulaması gereken bir yaklaşım sunmaktadır. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınma; gelişmekte olan ülkeler için, ekonomik ve sosyal gelişmeleri gerçekleştirirken çevreyi ve doğal kaynakları da korumak, gelişmiş ülkeler için ise bugünkü gelişmişlik ve refah düzeylerini koruyabilmek ve yaşam kalitelerini yükseltebilmek için çevre değerlerine sahip çıkmak, çevreyi korumaktır. Kavramın temel öğeleri; mekân boyutuna karşılık gelen kuşak içi dayanışma ve adalet ile zaman boyutuna karşılık gelen kuşaklararası dayanışma ve adalettir (Mengi & Algan: 2003: 3-4).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı bir taraftan ekonomik siyasetleri çevreyi dikkate alacak bir biçimde uyumlaştırırken bir taraftan da yoksulluğu yenecek kadar güçlü bir büyümeye pay bırakan bir çerçeve siyaset sunmaktadır (TÇV, 1996: 127).

Bugünkü çevre sorunları ağırlıklı olarak ekonomik etkinliklerden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan küreselleşen ekonomi; ülkeler arasında, bir ülkedeki bölgeler arasında ve toplumdaki sosyal gruplar ve bireyler arasında refah düzeyi bakımından derin farklılıklar yaratmaktadır. Bu bağlamda işsizlik, yoksulluk, barınma sorunu, yetersiz beslenme de hava, su, toprak kirliliği gibi bir çevre sorunu olarak kabul edilebilir. Bu sebeple sürdürülebilir kalkınma anlayışının içinde yalnızca ekolojik göstergeler değil, ekonomik ve sosyal göstergeler de yer almaktadır (Mengi & Algan, 2003: 90-91).

Yeni bir paradigma olarak gündeme oturan sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, çevresel ve toplumsal olmak üzere 3 boyut üzerinde temellendiği kabul edilmektedir. Bu üç boyut şu şekilde özetlenebilir (Harris, 2009: 25):

“Ekonomik: Ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistem, mal ve hizmetleri süregelen esaslara dayanarak üretebilmeli; hükümet ve dış borçları yönetilebilir düzeylerde sürdürebilmeli, tarımsal ve endüstriyel üretime zarar veren aşırı sektörel dengesizliklerden sakınmalıdır.

Çevresel: Çevresel olarak sürdürülebilir bir sistem, yenilenebilir kaynak sistemlerinin ya da çevresel yatırım işlevlerinin istismarından kaçınarak ve yenilemeyen kaynakları yalnızca yatırımlarla yerine yeterince konulduğu ölçüde tüketerek istikrarlı bir kaynak temeli sağlamalıdır. Bu süreç, genellikle ekonomik kaynak olarak sınıflandırılmayan, biyolojik çeşitlilik, atmosferik denge ve diğer ekosistem işlevlerinin korunmasını da içermelidir.

Toplumsal: Sosyal olarak sürdürülebilir bir sistem, dağıtıcı eşitliği; sağlık ve eğitim dâhil olmak üzere yeterli sosyal hizmetlerin sağlanmasını, cinsiyet eşitliğini, siyasal hesap verebilirliği ve katılımı sağlamalıdır.”

Sosyal olarak sürdürülebilir bir sistem, dağıtıcı eşitliği, sağlık ve eğitim dâhil olmak üzere yeterli sosyal hizmetlerin sağlanmasını, cinsiyet eşitliğini, siyasal hesap verebilirliği ve katılımı sağlamalıdır

Görüldüğü üzere 1980’li yılların sonlarından itibaren ulusal ve uluslararası çevre siyasetlerinde kilit bir kavram olarak karşımıza çıkan sürdürülebilir kalkınma, insan merkezli bir yaklaşımın uzantısıdır. Kuşak içi ve kuşaklar arası adaleti sağlamayı amaç edinen sürdürülebilir kalkınma; ekonomik büyümeyi önceleyerek, bunun ancak sürdürülebilir bir çevre ile olanaklı kılınabileceği düşüncesi üzerine temellenmektedir.

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscoeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

1992 yılında Rio'da gerçekleştirilen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın ana teması "sürdürülebilir kalkınma" olmuştur. Konferans'ın çıktıları; küresel, ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki uygulamalara yön veren Rio Bildirgesi, Gündem 21, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitliliğin Korunması Sözleşmesi ve Orman Varlığının Korunması İlkeleri şeklindedir (Algan, 1995: 215; Mengi & Algan, 2003: 4).

Çevresel sorunlarla mücadelede anahtar bir kavram olarak sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı Rio Bildirgesi'ne İlke 3 ve İlke 4 ile açık bir biçimde girmiştir (UN, 1992):

"İlke 3: Kalkınma hakkı, şimdiki ve gelecek nesillerin kalkınmacı ve çevresel ihtiyaçlarını eşitlikçi bir şekilde karşılamaya yönelik olarak kullanılmalıdır."

İlke 4: Sürdürülebilir kalkınmayı başarmak amacıyla, çevresel koruma kalkınma sürecinin gerekli bir kısmını oluşturmali ve ondan ayrı olarak düşünülmemelidir."

Diğer taraftan İlke 10 kapsamında çevre sorunlarıyla mücadelede katılımcılığın önemini altı çizilmiştir.

Rio ilkeleri, Konferans sonrasında 170'ten fazla ülke tarafından kabul edilmiş ve sonrasında sürdürülebilir kalkınma anlayışı bu ülkelerin yasal düzenlemelerinde yerini almaya başlamıştır (Uzel, 2006: 77-78).

Rio Dünya Zirvesi sürdürülebilir kalkınmayı ana gündem konusu olarak belirleyen ilk uluslararası konferans olması niteliğiyle özel bir yere sahiptir. Bundan böyle sürdürülebilir kalkınmanın, temel bir ilke olarak çevre siyasetlerinin tam kalbine yerleştiği görülmektedir.

Rio Konferansı çıktılarının etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak, çevre ve kalkınma konularının bütünleştirilmesi için uluslararası işbirliğini artırmak ve hükümetler arası karar verme kapasitesini etkili ve akılcı bir hale getirmek, Gündem 21'in ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde uygulanmasını incelemek üzere BM bünyesinde Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (Commission on Sustainable Development) kurulmuştur (Algan, 1995: 215-216).

Rio'nun izini süren ve Rio+10 ve Rio+20 olarak da anılan Birleşmiş Milletler konferansları "sürdürülebilir kalkınma" ana teması etrafında toplanmıştır.

Diğer taraftan BM tarafından öncelikli olarak yoksulluğun önüne geçilmesi doğrultusunda 2015 yılına değin ulaşılması hedeflenen Binyıl Kalkınma Hedefleri adı altında sağlıktan eğitime değin 8 Hedef belirlenmiştir (UN).

2015 yılında ise BM üye devletleri tarafından Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi kabul edilmiştir. Gündem kapsamında belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi için küresel bir ortaklık içerisinde gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelere acil olarak eylem çağrısında bulunulmuştur. Gündem, yoksulluğu ve diğer yoksunlukları sona erdirmenin yolu olarak; iklim değişikliğiyle mücadele ederken ve okyanusları ve ormanları korumaya çalışırken, sağlığı ve eğitimi iyileştiren, eşitsizliği azaltan ve ekonomik büyümeyi teşvik eden stratejilerle el ele gidilmesini salık vermektedir (UN).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin odak konuları; sürdürülebilir kalkınma, demokratik yönetim ve barışın sağlanması ile iklim ve afete karşı direnç şeklinde belirlenmiştir. Bununla birlikte 17 hedef incelendiğinde; yoksulluğun önlenmesinden iklim değişikliğine, sürdürülebilir şehir ve yaşam alanlarından insana yakışır iş ve ekonomik büyümeye kadar geniş bir yelpazede

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscaeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

hazırladığı, ekonomik, çevresel ve sosyal hedeflere bütünlük bir yaklaşımla yer verildiği görülmektedir (UN, <http://www.un.org/sustainabledevelopment/>).

Bu kapsamda "17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi"ni 2030 yılına kadar gerçeğe dönüştürmek küresel topluluğun şimdiye kadar üstlendiği en kapsamlı sorumluluklardan biri olarak kabul edilmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, sağlık koşulları ve su dışında çevre ile bütünlüklenmemiş Binyıl Kalkınma Hedeflerinden farklı olarak çevre ile ilgili sorunların önemi ve belirleyiciliği fark edilerek tasarlanmıştır (Eşkinat, 2016: 280).

Görüldüğü üzere sürdürülebilir kalkınma, 2030'a kadar küresel gündemin en önemli maddelerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. Dünyayı daha iyi bir yere dönüştürmeyi amaç edinen "17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi"nin gerçek kılınması da ancak küresel işbirliği ile mümkün olacağı kabul edilmektedir.

2.2. Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yönetişim

Rio Zirvesi sonrasında hayata geçirilen en önemli belge, XXI. yüzyılın gündemini oluşturmayı amaçlayan ve ismini de buradan alan, Gündem 21; bu yüzyılda çevre ve kalkınma sorunlarıyla başa çıkılmasına ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesine yönelik eylem planlarını tanımlamaktadır (UN, 1992).

"İnsanlık tarihsel bir dönüm noktasındadır" tümcesiyle başlayan Gündem 21, amaca ulaşmak için, vazgeçilmez bir yöntem olarak, "küresel ortaklık" kavramını gündeme getirmiştir. Bu kavramla birlikte, tüm dünyada geleneksel yönetim anlayışı, yerini, "yönetişim" olarak ifade edilen, katılımcılığa ve ortaklıklara dayalı yeni bir yaklaşıma bırakmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşım ile yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, diğer yerel aktörler, merkezi yönetimlerle uluslararası topluluğun ortakları olarak nitelendirilmiştir (UN, 1992).

Gündem 21'in temel felsefesi sürdürülebilir kalkınmanın amacına ulaşılabilmesi için toplumsal uzlaşmanın mutlak surette sağlanması şeklindedir. Bu bakış açısı Mengi & Algan (2003: 158) tarafından yönetim anlayışının yerinin yönetim anlayışına bırakılması hedefinin somut göstergelerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Gündem 21'in 28'inci Bölümü'nde işbirliğini gerekli kılan sürdürülebilir kalkınmanın çok aktörlü ve katılımcı bir şekilde hayata geçirilebilmesi için en uygun aracın "Yerel Gündem 21" olduğu düşüncesi paylaşılmaktadır. Buna göre katılımcılık ve ortaklık anlayışı ekseninde yerel yönetimlerin karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine tüm ilgili aktörlerin, özellikle de kadınların, gençlerin ve sanayicilerin etkin olarak katılımını sağlayacak programlar geliştirilmesi ve uygulanması gereklidir (UN, 1992).

Böylece, çevre sorunlarının çözümü için, çevresel kaygılar ile gelişme çabalarını birlikte ele alan, gelecek nesilleri de düşünerek insanlığın tüm gereksinimlerinin karşılanmasını hedefleyen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının gerçekleştirilebilmesinin aracı olarak küresel düzeyde yönetim modeli öngörülmüştür (Uzel, 2006: 124-123).

Rio'dan 10 yıl sonra, 26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihleri arasında Johannesburg'da yapılan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, diğer bir ifadeyle Rio+10, 10 yıl önce oluşturulan Gündem 21'in ve diğer Rio ilkelerinin, ne ölçüde hayata geçirilebildiği değerlendirilerek, başta gelişmekte

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscoeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

olan ülkeler olmak üzere tüm ülkelerde daha etkili biçimde uygulanması için gerekli olan mekanizmalara odaklanmıştır (Keleş, Hamamcı & Çoban, 2015: 334; TÜBİTAK, 2004).

Konferans sonucunda kabul edilen Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Bildirgesi'nde; sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için yönetişimin bir araç olduğu düşüncesinin altı büyük bir kararlılıkla tekrar çizilmiştir. Ulusal ve uluslararası alanda, iyi yönetişim, sürdürülebilir kalkınma için zorunluluk olarak belirlenmiştir. Küreselleşen dünyada sürdürülebilir kalkınmanın, bir taraftan Kuzey-Güney hükümetleri arasında diğer taraftan ise hükümetler ile diğer aktörler arasında ortaklıklar kurulması yoluyla yaşama geçirilebileceği vurgulanmıştır. (UN, 2002).

2000 yılında, BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen "Binyıl Kalkınma Hedefleri" içerisinde belirlenen 8 hedeften biri "çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması" ve bir diğeri "kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirilmesi" şeklindedir. Binyıl Kalkınma Hedefleri ile sürdürülebilirlik ve küresel işbirliğinin pekiştirilmiş, ayrıca kalkınma için küresel ortaklığın geliştirilmesi hedefi kapsamında "iyi yönetişim" benimsenmiştir (UN).

2012 yılında gerçekleştirilen BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nın -diğer adıyla Ro+20- Sonuç Bildirgesi olan "İstedığımız Gelecek" kapsamında BM sisteminde eşgüdümün sağlanması yanında ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarının dengeli bir biçimde bütünleştirilebilmesi amacıyla sürdürülebilir kalkınmanın kurumsal çerçevesi bağlamında yönetişimin güçlendirilmesinin gerekliliğinin yinelendiği görülmektedir. Ayrıca Bildirge'de yerel, alt-ulusal, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde herkesin sesini duyurabilmesi ve çıkarlarının temsil edilebilmesine olanak verecek bir yönetişim yapısının sürdürülebilir kalkınmada ilerleme sağlanmasında kritik bir önem taşıdığı kabul edilmiştir (UN, 2012).

1992 Rio Dünya Zirvesi ve Gündem 21 ile başlayan süreçte çevresel sorunların çözümünde, küresel ortaklık ve sürdürülebilir kalkınmanın geri dönüşü olmayan bir biçimde öne çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte sürdürülebilir kalkınma için gerek ulusal gerekse küresel düzeyde önerilen yönetme modeli olarak "yönetişim" öngörülmüştür.

Öte yandan 2015 yılında, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamındaki Hedef 17 "Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Ortaklığı Canlandırmak" olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede başarılı bir sürdürülebilir kalkınma gündeminin hükümetler, özel sektör ve sivil toplum arasında ortaklığı gerekli kıldığına işaret edilmektedir. Merkezinde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (United Nations Development Programme-UNDP) bulunduğu bu ortaklığın aktörleri; hükümetler, BM sistemi, Dünya Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası gibi uluslararası finansal kurumlar, özel sektör, insani yardım kuruluşları gibi küresel ve yerel düzeyde UNDP'ye destek veren kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarıdır (UN, <http://www.un.org/sustainabledevelopment/>).

3. Küresel Çevresel Yönetişim

Bugün kullanılan anlamıyla ilk kez 1989 yılında Dünya Bankası tarafından yayımlanan bir raporda yer alan yönetişim kavramının 1990'lardan itibaren küresel düzeyde gündeme gelmesinde Dünya Bankası (World Bank-WB), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD) ve Birleşmiş Milletler etkili

olmuştur (Bayramoğlu, 2014: 34-35). Diğer taraftan yönetim modelinin dünya çapında yaygınlık kazanması açısından Yerel Gündem 21 süreci de oldukça önemlidir. 2000’li yıllardan itibaren de yönetişimin yerini “iyi yönetim-good governance” kavramının almaya başladığı görülmektedir (Mengi & Algan, 2003: 13).

Diğer taraftan 1980’lerin ortalarından itibaren iklim değişikliği, ozon tabakasının incilmesi gibi küresel çevre sorunlarının ortaya çıkması ile yönetim düşüncesinin gelişiminin aynı zamana rastladığını belirtmek gerekir (Harashima, 2000:194).

Alanyazında yönetim hakkında pek çok tanımlama bulunmakla birlikte çevresel yönetişimin anlaşılması açısından şu tanım ufuk açıcudur: Yönetişim; insanların birbiriyle sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkilerini ve ekosferi yönetmek üzere kullandıkları resmi, gayri resmi mekanizmalar ve süreçlerdir. Bu mekanizmalar ve süreçler sosyal kurumlarda şekillenir ve sosyal normları, değerleri ve güç ilişkilerini yansıtır.” Dolayısıyla yönetim, insanların kolektif kararlarını vermek ve uygulamak için kullandığı her tür sistemi kapsar. Bu çerçevede yönetişimi en basit biçimde “düzenlenmiş kuralların ve toplu hareketlerin koşulları” şeklinde anlamak gerekir (Seyle & King, 2014: 28-29).

Çevresel yönetim, sürdürülebilir kalkınmanın üç unsurundan biri olan çevrenin korunmasına yönelik olarak ve sürdürülebilir kalkınma ve yönetim kavramlarına atıfta bulunularak geliştirilen bir kavram olarak karşımıza çıkar (Uzel, 2006: 229).

Rosenau (1997) çevresel yönetişimi, “çevresel kaynakların kullanımına olanak sağlayan ya da bunu sınırlayan kurumsal düzenlemelerin kurulması, yeniden teyit edilmesi ya da değiştirilmesi aracılığıyla çevresel çatışmaların önlenmesi” şeklinde tanımlamaktadır.

Çevresel yönetişimin özü, çevre sorunlarının hangi bakış açısıyla ele alındığına ilişkindir. Bu bağlamda çevresel yönetim, çevre sorunlarına dair resmi ve resmi olmayan kurumlar ve aktörler arasındaki etkileşimle ilgilidir. Bunun yanında çevre sorunlarına dair politik gündem, siyasalar ve uygulanacak programlar da çevresel yönetimle ilişkili kabul edilmektedir (Schreurs, 1998).

Çevresel yönetişimin hayata geçirilmesinde üç koşulun sağlanması gereklidir. Bunlardan ilki, uluslararası düzeyde yeni kurumlar ve norm oluşturma süreçlerinin yaratılmasıdır. İkinci olarak, çevre sorunlarının çözümünde katılımın sağlanması için sivil toplum örgütleri, iş dünyası, akademik çevreler, yerel yönetimler ve diğer aktörler teşvik edilmelidir. Üçüncü ve sonuncusu ise küresel çevresel sorunların altında yatan nüfus artışı, yoksulluk ve az gelişmişlik, yetersiz teknolojiler ve piyasa başarısızlığı gibi nedenlerin daha doğrudan bir şekilde ele alınmasıdır (Rosenau, 1997).

Çevresel yönetişimin yerel, ulusal ve küresel boyutlarda hayata geçirilmesinin mümkün olduğu kabul edilmektedir (Bayramoğlu, 2014).

Küresel çevresel yönetim; “küresel çevre koruma süreçlerini düzenleyen örgütler, siyasa araçları, mali mekanizmalar, kurallar, prosedürler ve normlar toplamı” olarak tanımlanmaktadır (Najam, Papa & Taiyab, 2006: 3).

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscoeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

Küresel çevresel yönetişimin nihai amacının çevreyi geliştirmek ve sonuç olarak daha kapsamlı bir sürdürülebilir kalkınma hedefinin önünü açmak şeklinde olduğu (Najam, Papa & Taiyab, 2006: 9) genel olarak kabul edilen bir görüştür.

Bu çerçevede küresel çevresel yönetişimin, çevre sorunları ile mücadelede rol alan kurumlar ve aktörler ile bunlar arasındaki ilişkiler, uluslararası anlaşmalar ve diğer yasal düzenlemeler ve bu çerçevede belirlenen ilke ve kurallar, siyasa belirleme ve karar alma süreçleri, geliştirilen siyasalar, uygulama ve izleme mekanizmalarından oluştuğunu söylemek mümkündür.

3.1. Küresel Çevresel Yönetişimde Aktörler

Küresel çevresel yönetişimde en önde gelen aktörler, BM sistemi içindeki uzman kuruluşlar, uluslararası/bölgesel kuruluşlar, ulus devletler, sivil toplum kuruluşları (STK) ve özel sektör ve çok uluslu şirketlerdir (Rosenau, 1997; TÇV, 1996: 259).

Uluslararası çevre siyasalarının belirlenmesi sürecinin merkezinde asıl olarak Birleşmiş Milletler yer almaktadır. Bu kapsamda BM'nin yönetişim yaklaşımı konuyu doğrudan şekillendirmektedir (Topçu, 2007: 106). BM, bugüne değin, iki önemli katkı sağlamıştır: İlk olarak, uluslararası kamuoyunun dikkatini çevre sorunlarının boyutlarına ve tehlikelerine çekmiş, bir duyarlılık yaratmıştır. Bununla bağlantılı ikinci katkısı da çevre sorunlarının küresel etkilerini vurgulaması ve bu sorunların altından ancak ortak sorumlulukla kalkılabileceğini gündeme getirmesidir (Yıkılmaz, 2003: 145).

UNEP başta olmak üzere Ekonomik ve Sosyal Konsey (The Economic and Social Council-ECOSOC), Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-WHO), Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization-FAO) gibi BM bünyesindeki kuruluşlar yanında Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization-WTO), Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Avrupa Birliği (European Union) gibi çevreyle doğrudan ilişkili olmayan kuruluşlar da çevresel yönetişim açısından çeşitli roller üstlenmektedir (Ivanova, 2014: 194-199; Topçu, 2007: 210-211).

Dünya Bankası, özellikle azgelişmiş ülkelere yönelik proje kredileri, yapısal uyum programları, küresel çevre fonu uygulamaları gibi faaliyetleri ile siyasa belirleme, uygulama ve finansman boyutlarında öne çıkmaktadır. Dünya Bankasının yönetişim yaklaşımı da bu nedenle küresel çevresel yönetişim bakımından doğrudan belirleyici olmaktadır (Topçu, 2007: 106).

Dünya Ticaret Örgütü, ticaret ve çevrenin birbiriyle çelişmemesi gerektiği düşüncesini paylaşmaktadır. Bu çerçevede sürdürülebilir kalkınmanın temeli olarak ekonomik büyüme ile çevresel, sosyal ve etik amaçların bağdaştırılması ve güçlendirilmesinin gerekliliğini kabul etmektedir (Yıkılmaz, 2003: 268). Dünya Ticaret Örgütünün küresel çevre yönetişimdeki doğrudan rolü ise küresel ticaret ve yatırım kurallarını belirlemesinden kaynaklanmaktadır (Topçu, 2007: 106).

Küresel çevresel yönetişim mekanizması içinde ulus devletler; merkezi bir role sahiptir ve bunu çok taraflı anlaşmalar imzalamak ve ulusal düzeyde faaliyetler yürütmek vasıtasıyla gerçekleştirmektedir (Bulkeley & Betsill, 2003: 9-10). Diğer taraftan ulus devletlerin uluslararası arenada oynadığı başat rolün yenilendiği ve diğer aktörlerle beraber çalışmak zorunda kaldığını belirtmek gerekir. Bu çerçevede ulus devletler, yöneten bir güç olmaktan bir

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscoeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

ölçüde uzaklaşarak, yönetim biçimlerinin önerildiği, meşrulaştırıldığı ve kontrol edildiği bir düzlemde yerini almıştır (TÇV, 1996: 259; Yıkılmaz, 2003: 140).

Küresel çevresel yönetim mekanizmasının bir diğer önemli aktörü ise sivil toplum kuruluşlarıdır² (STK). Birleşmiş Milletler, geniş bir bakış açısıyla meslek birliklerinden, siyasi partilerin kurduğu vakıflara, çevre örgütlerine kadar devlet otoritesini temsil etmeyen tüm örgütleri STK olarak nitelendirmektedir. Bu kuruluşların asıl ayırt edici özelliği de tamamen gönüllülük esasına dayanması ve kâr amacı gütmemesidir (Sönmezoğlu & Bayır, 2012: 260).

Uluslararası alanda aktörleşme süreci açısından özel bir önem taşıyan 1992 Rio Konferansı sonrasında STK'ların, çevresel yönetime dâhil olması geri çevrilemez biçimde başlamıştır. Söz konusu kuruluşların yapısı yerel hareketlerden çok uluslu çevre örgütlerine kadar geniş bir yelpazede biçimlenmektedir. STK'lar, yerel ve küresel düzlemleri bütünleyerek çevresel değişimle ilgili kaygıları uluslararası gündeme taşımaktadır. Bu yapılar, çevre siyasalarının oluşum sürecine; uluslararası anlaşmalar için taslak metinler ya da madde önerileri hazırlamak, müzakerelerde görüşlerinin nihai anlaşmalara yansımaları için çeşitli diplomatik çabalar sarf etmek, çevre için alternatif bilgi ağı oluşturmak, uygulamaları izlemek ve raporlamak, alternatif toplantılar tertip etmek, çeşitli eylemler düzenlemek (aktivizm) gibi pek çok değişik yolla dâhil olmaktadır. STK'ların küresel çevre yönetimine katılımının hem devlet sivil toplum ilişkisi hem de çevresel örgütlenmenin kendi yörüngesi üzerinde etkileri vardır. Bu kuruluşların küresel çevre diplomasinin her aşamasında üstlendikleri yeni işlevler küresel siyaseti dönüştürme potansiyeline sahiptir (Mazlum, 2007: 91-98 Najam, Papa & Taiyab, 2006: 13;).

Yerel, bölgesel ve küresel ölçekte örgütlenen ve sayıları giderek artan pek çok STK olduğu bilinmektedir. Bunlardan bazıları Greenpeace, Doğal Hayatı Koruma Derneği (World Wildlife Fund-WWF), Yeryüzü Dostları (Friends of the Earth International-FOEI), Doğayı Korumak İçin Uluslararası Birlik (The International Union for Conservation of Nature-IUCN) ve Kadınların Yeryüzü ve İklim Eylem Ağı (The Women's Earth and Climate Action Network WECAN) şeklindedir.

Gündem 21'in küresel düzeyde hedeflerine ulaşmasında, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında, özel sektör ve uluslararası şirketler belirleyici bir aktör olarak kabul edilmektedir. Çok uluslu şirketler dâhil olmak üzere iş dünyasından, Gündem 21'in yaşama geçirilmesinde ve değerlendirilmesinde tam katılımcı olmaları beklenmektedir. (Yıkılmaz, 2003: 186).

Özel sektör, yatırımlar ve teknoloji kararları yoluyla çevresel eğilimler üzerinde önemli bir etkisi olan küresel bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Çokuluslu şirketler ise birçok ülkenin ekonomisinde ve uluslararası ekonomik ilişkilerde önemli bir rol oynamaktadır (UN). Bununla

² Genel olarak kabul edilmiş bir tanımla birlikte, bir takım ortak özellikleri kâr amacı gütmemek, gönüllülük esasına dayanmak, genelde bürokratik olmayan esnek bir yapıya sahip olmak ve karar ve uygulamalarla katılımcı bir yaklaşım benimsemek şeklinde özetlenebilir. Ayrıca kavramın kullanışı açısından da görüş birliği söz konusu değildir. Alanyazında bu kuruluşları belirtmek için "gönüllü organizasyonlar", "hükümet dışı örgütler", "kâr amacı gütmeyen özel kuruluşlar" gibi ifadeler de kullanılmaktadır. Hükümet dışı örgütler olarak çevrilebilecek Non Governmental Organisations (NGOs) teriminin kökeni Birleşmiş Milletler sistemine dayanmakta ve özellikle uluslararası nitelikte olan veya kalkınma amaçlı olarak üçüncü dünya ülkelerinde bulunan örgütleri kapsamaktadır. Bu çalışma kapsamında herhangi bir ayrıma gidilmeden hepsi için sivil toplum kuruluşları ifadesi kullanılmıştır.

birlikte başta çok uluslu şirketler olmak üzere, özel sektörün gücü esas olarak sahip oldukları mali kapasiteden kaynaklanmaktadır (Newell, Pattberg & Schroeder, 2012: 372).

3.2. Kurumsal Yapılanma

Bugüne değin yapılan birçok çalışmada küresel çevresel yönetişime ilişkin en tartışmalı alanlardan biri olarak kurumsal yapı gösterilmektedir (Najam, Papa & Taiyab, 2006: 29).

UNEP, birincil derece uluslararası çevre kurumu olarak kabul edilmekle birlikte gerek BM sistemi içerisinde gerekse dışında çevreyle ilişkili olarak faaliyette bulunan pek çok kuruluş bulunmaktadır (Paradiso, 2008: 21).

UNEP'in çevre sorunlarıyla tamamıyla aktif olarak ilgilenen bir yapıya dönüştürülmesi ya da çok daha geniş yetkilere ve mali güce sahip olacak şemsiye niteliğinde bir çevre örgüt kurulması düşüncesi dönem dönem kimi akademisyenler ve siyasetçiler tarafından dile getirilmiştir. Bu kapsamda Dünya Çevre Örgütü, Küresel Çevre Örgütü ve Küresel Çevre Mekanizması gibi türlü öneriler geliştirildiği görülmektedir (Ivanova, 2005: 12). Benzer şekilde Avrupa Birliği de UNEP'in iyileştirilerek Birleşmiş Milletler Çevre Örgütü (United Nations Environment Organization-UNEO) şeklinde yeni bir çevre örgütünün oluşturulması gerektiği düşüncesini paylaşmıştır (Meyer-Ohlendorf & Knigge, 2007: 124).

2012 yılında gerçekleştirilen BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nın iki ana gündem maddesinden biri "Sürdürülebilirlik İçin Kurumsal Çerçeve" başlığıyla küresel çevresel yönetişim yapısının güçlendirilmesi olmuştur (Mazlum, 2012: 1). Konferans sonucunda UNEP'in kurumsal, işlevsel ve mali açıdan güçlendirilmesine yönelik bir dizi karar alınmakla birlikte beklentilerin aksine, kurumsal yapıda sınırlı bir değişikliğe gidilmiştir. Bu kapsamda gelen en önemli yenilik ise UNEP İcra Komitesinin üyelik sisteminin değiştirilerek, evrensel, yani tüm ülkelerin katılımına açık hale getirilmesi olmuştur. Bununla beraber UNEP'in program şeklindeki yapısında herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir (Ivanova, 2014: 196-197). Kurumsal yapıyla ilgili önemli bir diğer sonuç ise 1992 Rio Dünya Zirvesi sonrasında oluşturulan Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunun lağvedilerek, bunun yerine Üst Düzey Siyasal Forumun kurulması yönünde alınan karardır (UN). Sürdürülebilir kalkınma konusunda temel platform olarak kurgulanan Üst Düzey Siyasal Forumun temel işlevi Gündem 30 ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin küresel boyutta izlenmesi ve gözden geçirilmesidir (UN).

UNEP'in güncel yapısı ve işlevinden kısaca söz etmek gerekirse şunlar söylenebilir:

UNEP, kendisini, 50 yıldır BM sistemi içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın çevre boyutunun tutarlı biçimde uygulanmasını sağlamak ve küresel çevre gündemini oluşturmak yönünde hizmet veren küresel çevre için yetkili bir savunucu olarak tanımlamaktadır (UNEP).

UNEP'in küresel çevresel yönetişim konusundaki çalışmaları güvenilir bilimsel veri sunmak, uluslararası işbirliğini güçlendirmek, uluslararası siyasa belirlemek ve teknik yardım sağlamak, ulusal kalkınma planlamasına destek vermek olmak üzere dört ana tema üzerine odaklanmıştır (UNEP).

UNEP, iklim değişikliği, doğa ve biyolojik çeşitlilik kaybı ile kirlilik ve atık gibi üç krizin temel nedenlerini derinlemesine inceleyerek insanlar ve doğa için dönüşümcü bir değişim sağlamaya çalışmaktadır. Bu kapsamda İklim Eylemi, Kimyasallar ve Kirlilik Eylemi, Doğa Eylemi, Bilim

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscaeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

Politikası, Çevresel Yönetişim, Finans ve Ekonomik Dönüşümler ve Dijital Dönüşümler olmak üzere birbiriyle bağlantılı yedi alt programı çalıştırmaktadır (UNEP).

UNEP, çevresel yönetim alt programı aracılığıyla, çevre konusunda daha tutarlı, etkili ve verimli karar alınması ve eyleme geçilmesini teşvik etmek için hükümetler ve BM sistemindeki ilgili kurumlarla ve ayrıca çok taraflı çevre sözleşmeleri ile birlikte çalışmaktadır. Çevresel yönetim alt programı, hükümetlere; karar verme sürecinde çevresel bilginin sağlanmasında, küresel ve bölgesel çevresel işbirliğinin geliştirilmesinde, ulusal ve uluslararası çevre yasalarının geliştirilmesi ve uygulanmasında, çevresel hedeflerin ulusal ve bölgesel uygulamalarının geliştirilme ve politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde hükümetler ve diğer aktörler arasında köprü kurulmasında destek sağlar (UNEP).

UNEP, 193 üye devlet ve sivil toplum, iş dünyası ve diğer büyük grup ve paydaş temsilcileriyle yakın bir işbirliği içerisinde çalışmalarını yürütmektedir. Bu faaliyetlerini çevre konusunda dünyanın en üst düzey karar alma organı olan BM Çevre Meclisi (UN Environment Assembly) aracılığıyla gerçekleştirmektedir (UNEP).

UNEP, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden; Hedef 1: Yoksulluğa Son, Hedef 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Hedef 12: Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim, Hedef 13: İklim Eylemi, Hedef 15: Karada Yaşam, Hedef 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar, Hedef 17: Hedefler İçin Ortaklıklar ile ilişkili olarak çalışmalarını sürdürmektedir (UNEP).

Görüldüğü üzere Birleşmiş Milletler kuruluşu olan UNEP, çevresel yönetim alanında birinci derece yetkili bir yapı olarak ilgili tüm aktörlerle işbirliği içerisinde çevre sorunları ile mücadele önemli bir rol üstlenmiştir. Öte yandan kurumsal yapıya ilişkin eleştiri ve çekinceler henüz tam olarak karşılanıp uygulamaya yansıtılmış değildir.

4. Sonuç

Günümüzde çevre sorunları gerek şimdiki nesiller gerekse gelecek nesiller açısından büyük bir sorun haline gelmiş, hatta kriz boyutuna ulaşmıştır. Bu farkındalık doğrultusunda bir araya gelen uluslararası toplum uzun süredir kolektif bir işbirliğini geliştirme ve genişletme çabası içerisinde. Bu bağlamda çevreyi dışlamayan ekonomik ve toplumsal gelişmeyi ve aynı zamanda gelecek nesillerin yaşama hakkını da dikkate alan bir kavram olarak ortaya çıkan sürdürülebilir kalkınma çevre sorunları ile mücadelede birleştirici bir yaklaşım haline gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın hayata geçirilmesine yönelik, işbirliği ve çok aktörlü katılımcı bir anlayışa dayanan yeni bir yönetim modeli olarak çevresel yönetim üzerinde uzlaşılmış ve bu yönde harekete geçilmiştir. Küresel olduğu kadar ulusal ve bölgesel düzeylerde de uygulanan çevresel yönetimin nihai amacı, çevreyi geliştirmek ve bununla birlikte kapsamlı bir sürdürülebilir kalkınmanın yolunu açmaktır. Sürdürülebilir kalkınmanın anahtar bir unsuru olarak kabul edilen küresel çevresel yönetim, en öz haliyle, küresel çevre koruma süreçlerini düzenleyen kurumlar, siyasalar, mekanizmalar, kurallar ve prosedürler toplamıdır. Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası örgütler, ulus devletler, iş dünyası ve STK'lar küresel çevresel yönetimin ana aktörleri olarak konumlanmaktadır.

Öte yandan Gündem 2030 kapsamındaki 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi temelinde; sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında çevresel, ekonomik ve toplumsal değerlerin

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscoeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

bütünleşik bir perspektiften ele alındığı ve küresel çok yönlü ve çok taraflı bir ortaklık olmaksızın bu hedeflere ulaşılamayacağı Birleşmiş Milletler tarafından öngörülerek hareket geçilmiştir.

Kaynakça

- Algan, N. (1995). Çevre Gerçeğinin Küresel Düzeyde Ele Alınması. *Yeni Türkiye Dergisi (Çevre Özel Sayısı)*, 5(1), 210-219.
- Bayramoğlu, S. (2014) *Yönetişim Zihniyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bulkeley, H. & Betsill, M. (2003). *Cities and Climate Change*. London and New York: Routledge.
- Eşkinat, R. (2016). Binyıl Kalkınma Hedeflerinden Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(3), 267-282.
- Hamamcı, C. (2016). Çevre Siyasetinin Uluslararası Boyutları. *İnsan, Çevre Toplum* (445-459). Ankara İmge Kitabevi Yayınları.
- Harashima, Y. (2000). Environmental Governance in Selected Asian Developing Countries *International Review for Environmental Strategies*, 1(1), 193-207.
- Harris, J. M. (2009). Basic Principles of Sustainable Development. Kamaljit S. Bawa & Reinmar Seidler (Ed.), *Dimensions of Sustainable Development* (21-40). Oxford: Eolss Publishers.
- Ivanova, M. (2005). Can the Anchor Hold? Rethinking the United Nations Environment Programme for the 21st Century. Yale Center for Environmental Law and Policy, September.
- Ivanova, M. (2014). Rio+20 Sonuçlarını Değerlendirmek. *Dünyanın Durumu 2014* (189-205). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, A. (1997). *Küresel Çevre Sorunları ve Siyasaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 18.
- Keleş, R. (1998). *Kent Bilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. & Hamamcı, C. (1998). *Çevrebilim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., Hamamcı, C. & Çoban, A. (2015). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Mazlum, S. C. (2007). Yerel Siyasadan Yeryüzü Siyasetine: Küresel Çevre Yönetiminde Çevre Örgütleri. *Sivil Toplum Dergisi*, 5(20), 91-108.
- Mazlum, S. C. (2012). Rio+20 Dünyayı Arzuladığımız Geleceğe Ne Kadar Yaklaştırdı?. *Rio+ 20 Günlük, Haziran(2)*, 1-8.
- Mengi, A. & Algan, N. (2003). *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Kalkınma AB ve Türkiye Örneği*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Meyer-Ohlendorf, N. & Knigge, M. (2007). A United Nations Environment. Lydia Swart & Estelle Perry (Ed.), *Organization Global Environmental Governance: Perspectives on the Current Debate* (124-141). New York: Center for UN Reform Education.

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscoeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

- Najam, A., Papa, M. & Taiyab, N. (2006). *Global Environmental Governance: A Reform Agenda*. Kanada: International Institute for Sustainable Development (IISD).
- Newell, P. Pattberg, P. & Schroeder, H. (2012). Multiactor Governance and the Environment. *Annual Review of Environment and Resources*, 37, 365-387.
- Paradiso, C. (2008). *Improving Coordination Among Multilateral Environmental Agreements*. ProQuest Dissertations and Theses, https://www.collectionscanada.gc.ca/obj/thesescanada/vol2/002/MR44195.PDF?oclc_number=691739360 Erişim tarihi 22.06.2022.
- Ponting, C. (2000). *Dünyanın Yeşil Tarihi*. Ayşe Başçı-Sander (Çev.), İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınevi.
- Rosenau, J. R. (1997). Global Environmental Governance: Delicate Balance, Subtle Nuances and Multiple Challenges. *International Governance on Environmental Issues*. Nedeland: Kluwer Academic Publics.
- Schreurs, M. A. (1998). An Analytic Framework for a Comparative Study of Environmental Governance in Asia. *Institute for Global Environmental Strategies*. <https://pub.iges.or.jp/pub/analytic-framework-comparative-study> Erişim tarihi 26.06.2022.
- Seyle, D. C. & King, M. W. (2014). Yönetişimi Anlamak. *Dünyanın Durumu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. & Bayır, E. Ö. (2012). Çevre Sorunlarına İlişkin Uluslararası Rejimler. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (47), 247-289.
- Tekeli, İ. (2001). Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerinde İrdelemeler. *Cevat Geray'a Armağan*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları: 25,
- Topçu, H. F. (2007). *Küreselleşme ve Uluslararası Çevre Siyasaları: Yönetimden "Yönetişim"e Geçiş Sorunu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu). (2004). *Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Çevre*. Ankara: Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli.
- Türkiye Çevre Vakfı (TÇV). (1989). *Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, Ortak Geleceğimi*. Çeviren: Belkıs Çorakçı, Ankara.
- Türkiye Çevre Vakfı (TÇV). (1996). *Küresel Komşuluk-Küresel Yönetim Komisyonunun Raporu*. Çeviren: Belkıs Çorakçı Dişbudak, Ankara.
- UN. (1992). *Rio Declaration on Environment and Development 1992*. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf Erişim tarihi 29.05.2022.
- UN. (1992). *Agenda 21*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> Erişim Tarihi 19.04.2022.

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscaeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

- UN. (2002). *Report of the World Summit on Sustainable Development*. <https://undocs.org/en/A/CONF.199/20> (Erişim Tarihi: 23.01.2022).
- UN. (2012). *The Future We Want*. Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012 A/RES/66/288 https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/66/288&Lang=E Erişim Tarihi: 23.01.2022.
- UN. *Do You Know All 17 SDGs?*. <https://sdgs.un.org/goals> Erişim Tarihi: 23.01.2022.
- UN. <https://www.un.org/millenniumgoals/> Erişim Tarihi: 23.05.2022.
- UN. *Malmö Ministerial Declaration*. <https://digitallibrary.un.org/record/666264> Erişim tarihi 22.05.2022.
- UNEP. *Environmental Governance*. <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/9972/EnvironmentalGovernance.pdf?sequence=1&amp%3BisAllowed=> Erişim tarihi 21.06.2022.
- UNEP. *Environmental Rights and Governance* <https://www.unep.org/explore-topics/environmental-governance/about-environmental-rights-and-governance> Erişim tarihi 22.06.2022.
- UNEP. *Environmental Rights and Governance Overview*. (<http://www.unenvironment.org/explore-topics/environmental-governance/about-environmental-governance/environmental-governance>) (26.06.2022).
- UN *Resolution adopted by the General Assembly on 9 July, A/RES/67/290 2013* https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/290&Lang=E Erişim tarihi 20.06.2022.
- Uzel, E. (2006). *Küresel Çevresel Yönetişim (İyi Yönetim)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıkılmaz, N. (2003). *Yeni Dünya Düzeni ve Çevre*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Fiscaeconomia Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Ethics Statement: The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Fiscaeconomia has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study.

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscaeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

Global Environmental Governance in the Context of Sustainable Development

Özlem Temizel

Extended Abstract

This study focuses on the conceptualization of global environmental governance in the context of sustainable development. Since its existence, humanity has been using, in other words, consuming natural resources in line with its needs. This situation, which dramatically increased particularly with the industrial revolution, exerted enormous pressure on nature in the 1950s, and consequently, humanity faced a reality characterized as environmental issues. Environmental issues have emerged mainly as a reflection of human-nature relations and have become increasingly global. It has been understood since the second half of the twentieth century that addressing globalizing environmental issues will only be possible through global cooperation. In this context, the United Nations Conference on the Human Environment was held in Stockholm in 1972 with the participation of 113 countries. At the end of the Conference, a call for cooperation and solidarity was made based on the fact that we have only one earth. After Stockholm, the United Nations initiated its activities on the environment through its own specialized organizations, and the United Nations Environment Program was established as the institution responsible for the environment. The Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future was published in 1987. In the report, sustainable development, as a new concept, is defined "to meet the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs." Sustainable development, which is on the agenda as a new paradigm, is acknowledged to be grounded on three dimensions: economic, environmental and social. The main theme of the United Nations Conference on Environment and Development held in Rio in 1992 was "sustainable development." In the Rio Declaration, the sustainable development approach is clearly included as a key concept in addressing environmental issues. The Rio Summit is significant in that it is the first international conference to set sustainable development as the main agenda topic. Since then, sustainable development has been placed at the heart of environmental politics as a fundamental principle. At the end of the conference, the topics were opened for discussion and the action program was presented as "Agenda 21." Agenda 21 is an action plan that defines the activities to be performed in the field of environment and economy since the 1990s. Agenda 21 proposes a new government approach based on participation and partnerships, which is expressed as "governance" instead of the traditional government approach within the global partnership understanding. The governance approach mainly envisages the participation of actors such as international organizations, local governments, non-governmental organizations, and the private sector, in addition to nation states. In this framework, in order to solve the environmental issues, the governance model is envisaged as a means of realizing a sustainable development approach, which deals with environmental concerns and development efforts as a whole and aims to meet all the needs of humanity while considering future generations. Environmental governance is a concept developed by referring to the concepts of sustainable development and governance. It is recognized that environmental governance can be implemented at local, national, regional and global levels. In this context, the present study is focused on global environmental governance. Global environmental government aims to improve the environment, and

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim. *Fiscoeconomia*, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

ultimately, achieve sustainable development. Environmental governance involves institutions and actors and the relations among them, multilateral agreements and other legal regulations, the principles and rules determined within this framework, policy-making and decision-making processes, and policies established, as well as the implementation and monitoring mechanisms. The actors in environmental governance are predominantly the specialized institutions within the United Nations system, international/regional organizations, nation states, non-governmental organizations and the private sector and multinational companies. The United Nations is at the center of the process of shaping international environmental policies. Thus, the United Nations' governance approach has directly framed the issue. Within this scope, the United Nations has created a worldwide awareness on the dimensions and dangers of environmental problems in the first place, and secondly, it has brought to the agenda that environmental issues can only be overcome with a global partnership. The United Nations Environment Program, in particular, as well as the organizations within the United Nations, such as the Economic and Social Council (ECOSOC), the World Health Organization (WHO), and the Food and Agriculture Organization (FAO), play a key role in environmental governance. Moreover, organizations that are not directly related to the environment, such as the World Trade Organization, the World Bank, the International Monetary Fund, and the European Union, play various roles in terms of environmental governance as well. The direct role of the World Trade Organization in global environmental governance emanates from its role as a decision-maker in global trade and investment rules. Nation states in global environmental governance have a central role. In this context, the most important role of nation states is to sign multilateral agreements and to perform activities at the national level; however, nation states have moved away from being a governing power and have taken their place in a platform where forms of governance are proposed, legitimized and controlled. Another important actor in global environmental governance is non-governmental organizations. All organizations that do not represent the state authority, from professional associations to foundations established by political parties to environmental organizations, are defined as non-governmental organizations. The main distinguishing feature of these organizations is that they are completely voluntary and non-profit. Greenpeace, World Wildlife Fund, Friends of the Earth International, International Union for Conservation of Nature, and International Women's Earth and Climate Initiative are among the non-governmental organizations operating globally. The private sector and multinational companies are another important part of global environmental governance. The private sector has emerged as a global actor with a significant impact on environmental trends through investments and technology decisions. Multinational companies play an important role in the economy of many countries and in international economic relations. However, the strength of the private sector, the multinational companies in particular, mainly stem from their financial capacity. The institutional structure is known as one of the most controversial areas regarding global environmental governance. Although UNEP is accepted as a key international environmental institution, there are many other organizations operating in the field of the environment both within and outside the UN system. The understanding of transforming the United Nations Environment Program into a structure that will actively deal with all environmental problems or establishing an umbrella environmental organization with much broader authority and financial power has often been accepted. Accordingly, one of the two

Temizel, Ö. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Küresel Çevresel Yönetişim.
Fiscaeconomia, 7(1), 232-250. Doi: 10.25295/fsecon.1141427

---

main agenda items of the United Nations Conference on Sustainable Development held in 2012 was to strengthen the global environmental governance structure with the title "Institutional Framework for Sustainability." As a result of the Conference, a series of decisions were taken to strengthen United Nations Environment Program institutionally, functionally and financially, but contrary to expectations, a limited change was made in the institutional structure.

Another important result regarding the institutional structure is the decision to abolish the Sustainable Development Commission, which was formed after the 1992 Rio Earth Summit, and to establish a High-Level Political Forum instead. Finally, by mentioning the United Nations Environment Program's work on global environmental governance, it is seen that the program focuses on four main themes: providing reliable scientific data, strengthening international cooperation, determining international policy and providing technical assistance, and supporting national development planning. UNEP conducts its work in close relationship with 193 member states of the United Nations and representatives of civil society, business and other major groups and stakeholders. It does this through the UN Environment Assembly, the world's highest decision-making body on the environment.

Consequently, the concept of sustainable development as a development model that does not leave aside the environment, and accordingly, global environmental governance as a new governing approach, has been adopted in the global handling of environmental issues. Global environmental governance is based on a multi-actor and participatory approach. In this system, established under the leadership of the United Nations, some operational problems still exist.